

BYZANTINΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΕΝΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΜΕΛΒΟΥΡΝΗ ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ

Τό Αυστραλιανό Ίδρυμα Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὀργάνωσε μέ ἀπόλυτη ἐπιτυχία ἀπό 10-17 Ἰουλίου 1996 τό τρίτο διεθνές ἐπιστημονικό συμπόσιο πού εἶχε ὡς θέμα του τήν Βυζαντινή Μακεδονία. Εἶχαν προηγηθεῖ δύο ἐνδιαφέροντα ἐπιστημονικά συμπόσια τό 1988 καί τό 1992 πού εἶχαν, καί πάλι, ὡς γενικό θέμα τους τήν Μακεδονία. Στό φετινό συμπόσιο παρουσίασαν ἰσάριθμες ἀνακοινώσεις εἴκοσι πέντε Ἕλληνες καί δώδεκα ξένοι πανεπιστημιακοί. Διακεκριμένοι Ἕλληνες καί ξένοι βυζαντινολόγοι ἀποτελοῦσαν τήν ἐπιστημονική ὀργανωτική ἐπιτροπή, ἐνώ τήν γραμματειακή στήριξη ἀποτελοῦσαν γνωστά μέλη τῆς ἑλληνικῆς παροικίας τῆς Μελβούρνης μέ ἐπικεφαλῆς τόν ὀργανωτή τοῦ Συμποσίου καί Πρόεδρο τοῦ Αὐστραλιανοῦ Ἰδρυματος Μακεδονικῶν Σπουδῶν Δρ. Ἀναστάσιο Τάμη. Στήν ὀργάνωσή του συμμετείχαν, μέ ἠθική καί ὑλική βοήθεια, ἑλληνικοί ὀργανισμοί, ἐφημερίδες, ἐπιχειρήσεις, μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως κλπ. τῆς ὁμογένειας τῆς Μελβούρνης. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συνεδρίου ἄρχισαν τήν Δευτέρα 10 Ἰουλίου στήν μεγάλη αἴθουσα Great Hall, τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης τῆς Victoria μέ χαιρετισμούς τοῦ Δρ. Α. Τάμη καί τοῦ Ἑλληνα Πρεσβευτῆ στήν Αὐστραλία κ. Γ. Κωνσταντῆ. Στήν συνέχεια ὁ Αὐστριακός ἀκαδημαϊκός καθηγητής κ. J. Koder μίλησε γιά τούς Μακεδόνες καί τήν Μακεδονία στήν Βυζαντινή περίοδο καί τόνισε ὅτι καθόλη τήν διάρκεια τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τήν Μακεδονία κατοικοῦσαν γνήσιοι Ἕλληνες Μακεδόνες. Ἀκολούθησε μουσικό κονσέρτο μέ τήν Θεσσαλονικιά πιανίστρια δ. Αἰκατ. Ἀσσημη καί τήν ὀρχήστρα τοῦ Σπ. Ράνδου.

Τήν Τρίτη 11 Ἰουλίου οἱ ἐργασίες τοῦ Συμποσίου συνεχίστηκαν στό μεγάλο ἀμφιθέατρο τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μελβούρνης μέ πρώτη ὀμιλήτρια τήν ἐπίκ. καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Διον. Μισίου πού ἀνέπτυξε τό θέμα *Ἐπίλογος τῆς Μακεδονίας στή βυζαντινή περίοδο* ἢ κ. Μισίου ἐπεσήμανε ὅτι ἰδιαίτερα κατά τήν ὑστερή βυζαντινή περίοδο ἡ Μακεδονία ταυτίζεται μέ τήν βυζαντινή αὐτοκρατορία, Μακεδόνες ἀποτελοῦν τόν αὐτοκρατορικό στρατό καί ἐνισχύεται ἡ ἰδεολογική ταύτιση Μακεδόνων καί αὐτοκρατορίας διά μέσου τοῦ δημοφιλοῦς ἀναγνώσματος τῆς ζωῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀκολούθως ὁ καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἰω. Ταρνανίδης παρουσίασε τούς *Μακεδόνες κατά τήν βυζαντινή περίοδο*. Ὁ ὀμιλητής σημείωσε ὅτι οἱ βυζαντινοί συγγραφεῖς εἶναι σαφεῖς ὀνομάζοντας τούς κατοίκους τῆς Μακεδονίας Μακεδόνες, ἐνώ σέ καμία περίπτωση δέν ὀνομάζουν ἔτσι τούς κατά καιροῦς κατερχομένους πρὸς τήν Μακεδονία Σλάβους ἐπιδρομεῖς, μολοντί ὀρισμένοι ἐξ αὐτῶν φαίνεται νά ἐγκαθίστανται καί μονίμως (Ἄβαροι, Σλάβοι, Βούλγαροι κλπ.). Κατά τόν κ. Ταρνανίδη οἱ βυζαντινοί συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τόν γεωγραφικό ὄρο Μακεδονία καί ἐπισημαίνουν τήν ἑλληνική συνείδηση πού εἶχαν οἱ Μακεδόνες κατά τήν βυζαντινή περίοδο. Ὁ Dion Smythe, ἱστορικός τοῦ Kings College, μίλησε γιά τούς *Μακεδόνες τόν 11ο καί 12ο αἰ. στήν βυζαντινή ἱστοριογραφία*, καί ἐπεσήμανε τήν ἀπίτηση τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στούς Μακεδόνες τῆς ἐποχῆς, ἐνώ ὁ κ. J. Koder ἐπανελάβε ὅτι σύμφωνα μέ τίς βυζαντινές πηγές ὁ ὄρος Μακεδονία ἐκτεινόταν ὡς τήν Θράκη, τήν Ἠπειρο καί τήν Θεσσαλία. Ὁ κ. Α. Schminck, τοῦ Πανεπιστημίου

της Φραγκφούρτης, παρουσίασε τους *Αυτοκράτορες της Μακεδονικής Δυναστείας και την Μακεδονία* και την σύνδεσή τους με τους αρχαίους Μακεδόνες και τον Μ. Ἀλέξανδρο και την προβολή της χώρας αυτής, μολονότι ὁ ἀρχηγέτης της μακεδονικής δυναστείας ἦταν ἀρμενικής καταγωγῆς. Ἡ καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα ὑπεστήριξε στήν εἰσήγησή της ὅτι τὰ θέματα, αὐτές οἱ διοικητικές καί στρατιωτικές διαιρέσεις τῆς αὐτοκρατορίας, θεσπίσθηκαν, ὅσον ἀφορᾷ τήν Βαλκανική στή τέλη τοῦ 7ου αἰ.: τό θέμα Θράκης στή 680-685, τό θέμα τῆς Ἑλλάδος μεταξύ 687-695 καί τό θέμα Κλεισούρας στή στενά τοῦ Στρυμόνος τό 688. Ἡ Θεσσαλονίκη ὑπάγονταν στήν θέμα τοῦ Ἰλλυρικοῦ· στή τέλη τοῦ 8ου καί στίς ἀρχές τοῦ 9ου ἡ Μακεδονία ἀποσπάσθηκε ἀπό τό θέμα τῆς Θράκης καί ἀπό αὐτά τοῦ Στρυμόνος καί τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε ἐφανίσθηκαν καί οἱ τίτλοι τοῦ δουκός, τοῦ καπετάνιου, τοῦ στρατηγοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Βερροίας, τοῦ Στρυμόνος, τῆς Δροφυβιτίας καί Ἐδέσης. Τόν 11ο καί 12ο αἰ. ἐφανίσθηκαν νέα θέματα: αὐτά τῆς Ἀχρίδος, τῆς Σερβίας, τῶν Μογλενῶν, τῆς Κολωνείας, τῆς Στρούμιτζας, Ζαγοριῶν καί Μελενίκου. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐκκλησιαστική διοίκηση δέν ἀκολουθοῦσε πάντοτε τίς πολιτικές διαιρέσεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μάντσεστερ κ. Rosemary Horris ἀνεζήτησε τίς *σχέσεις τῶν ἀγιορειτῶν πατέρων μέ τούς γείτονές τους* σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τίς σχέσεις ἰδιοκτησίας γαιῶν κατά τόν 10ο καί 11ο αἰ.: ἡ ὁμιλήτρια ἐπεσήμανε τήν ἀνάπτυξη ἰδιοκτησίας ἀγιορειτῶν στήν Μακεδονία καί τήν Θράκη, καί τίς συνέπειες πού εἶχε αὐτή στίς σχέσεις τους μέ τίς γειτονικές ἀγροτικές κοινότητες καί μεμονωμένα ἄτομα. Ἀκολουθῶς ἡ καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Β. Νεράντζη-Βαρομάζη παρουσίασε, μέ βάση τίς βυζαντινές πηγές, τήν κατάσταση πού ἐπικρατοῦσε στήν *Δυτική Μακεδονία κατά τόν 12ο καί 13ο αἰ.* Οἱ βυζαντινοί ἀρχιεπίσκοποι Ἀχρίδος Θεοφύλακτος (1089-1126) καί Δημ. Χωματιανός (1217-1235) ἄφησαν πολλές πληροφορίες γιά τήν πλούσια ἀγροτική οἰκονομία τῆς περιοχῆς, πού ὑπέστη πολλά πλήγματα ἀπό τούς Φράγκους σταυροφόρους πού ἐπέβαλαν βαριά φορολογία, ἀφαίμαξαν, μέ ἀλλεπάλληλες βίαιες στρατολογήσεις, τήν περιοχή ἀπό τό ἀνθρώπινο δυναμικό της, ἀλλά καί δημιούργησαν νέες κοινωνικές τάξεις. Ἡ κ. Σ. Μανιάτη-Κοκκίνη, τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, παρουσίασε μία εἰκόνα *τῶν διεκδικήσεων ἐκκλησιαστικῶν καί λαϊκῶν στήν Βυζαντινή Μακεδονία ἀπό τόν 12ο-14ο αἰ.* καί ὑπεστήριξε ὅτι μεγάλο μέρος τοῦ μακεδονικοῦ χώρου βρισκόταν ὑπό τήν κατοχή ἐκκλησιαστικῶν ἐκπροσώπων, ἀλλά καί λαϊκῶν τῆς μέσης καί ἀνώτερης ἀστικής τάξης.

Σέ εἰδική ἐκδήλωση ἡ καθηγήτρια τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Harvard κ. Ἀγγελική Λαῖου-Θωμαδάκη μίλησε μέ θέμα *ἡ Θεσσαλονίκη καί ἡ Μακεδονία* ἐπισημαίνοντας ὅτι ἡ πόλη τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ὑπῆρξε τό πιό πολύτιμο οἰκονομικό καί ἐμπορικό κέντρο τῆς αὐτοκρατορίας, μέ σημαντική πολιτισμική κίνηση, τό κέντρο τῆς Βαλκανικῆς.

Ἡ δεύτερη ἡμέρα τοῦ Συμποσίου (12 Ἰουλίου) ἦταν ἀφιερωμένη στήν Ἀρχαιολογία καί τήν Ἀρχιτεκτονική τῆς Μακεδονίας· πρῶτος ὁμιλητής τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἦταν ὁ καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀριστοτέλης Μέντζος πού παρουσίασε τήν *ἱστορία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατά τήν πρόωμη βυζαντινή περίοδο στήν Πιερία καί τήν περιοχή της*. Ὁ κ. Μέντζος παρουσίασε σειρά βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν πού βρίσκονται στή Δίο, στήν Πύδνα-Κίτρος καί τόνισε τήν ἄρτια ὀργανωμένη κοινωνική ζωὴ τῆς περιοχῆς κατά τόν 7ο αἰ. ἐπισημαίνοντας, παραλλήλως, μία ἐνδιαφέρουσα σειρά ἀρχιτεκτονικῶν ἀρχῶν καί σχεδίων πού χαρακτηρίζαν τόν Ἑλληνικό Μεσαίωνα ὑπό τήν ἐλληνοχριστιανική προοπτική του. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Π.

Βοκοτόπουλος (ἡ ἀνακοίνωσή του ἀναγνώσθηκε ἀπὸ τὸν κ. Πλ. Θεοχαρίδη) μίλησε γιὰ τὴν *τυπολογία τῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν τῆς μεσαιωνικῆς καὶ ὕστερης βυζαντινῆς περιόδου στὴν Μακεδονία*. Ὁ κ. Βοκοτόπουλος ἐξήτασε ποικίλους ναοὺς ἀπὸ τὸν 8ο-15ο αἰ., τίς μεταλλαγές τους μὲς τὸν χρόνον, τὰ χαρακτηριστικὰ τους (βασιλική, βασιλική μετὰ τρούλλου, τρίκογχοι, τετράκογχοι κλπ.), τὰ κέντρα ὅπου ἐμφανίσθηκαν, τὸν ρόλο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὡς χώρων δημιουργίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως πού ἤσκησαν σέ γειτονικὲς χώρες, ὅπως ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἥπειρος, ἡ Σερβία. Ἡ διευθύντρια τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης κ. Εὐτυχία Νικολαΐδου-Κουρκουτίδου παρουσίασε τὸν πλοῦτον τῶν *πρωίμων χριστιανικῶν μωσαϊκῶν στὴν Μακεδονία* πού ἐδειχναν καὶ τὴν ἀμάξουσα κοινωμία τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ κ. Νικολαΐδου ἐπεσήμανε, ἀκόμη, ὅτι τὰ σωζόμενα μωσαϊκὰ στοὺς ναοὺς τῆς Ἀχειροποιήτου, τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Rotonda), τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἀποτελοῦν πολιτιστικούς θησαυροὺς πρώτης τάξεως ὄχι μόνον γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν παγκόσμιον πολιτισμό. Ἡ καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χρ. Μαυροπούλου-Τσιούμη παρουσίασε *Εἰκονογραφίες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν μεσοβυζαντινὴν περίοδο*: ψηφιδωτὰ καὶ τοιχογραφίες τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς Παναγίας Χαλκῆων, τῆς Περιστερᾶς ἀποδεικνύουν ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τὴν ὑψηλοῦ ἐπιπέδου αἰσθητικὴ τῶν Μακεδόνων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἀνθηρὴ οἰκονομικὴ κατάστασή τους. Καὶ φυσικὰ τὴν διάχυση τῆς αἰσθητικῆς αὐτῆς στὴν Βέρροια, τὴν Καστοριά, τὴν Πρέσπα. Ὁ ἱστορικός τῆς Τέχνης κ. Ε. Κυριακούδης μίλησε γιὰ τὰ *μνημεῖα τῆς ζωγραφικῆς στὴν Μακεδονία κατὰ τὴν περίοδο τῶν Κομνηνῶν* ἐπισημαίνοντας ὅτι τέτοια μνημεῖα ἐλάχιστα διασώθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐνῶ, ἀντιθέτως, πολλὰ διασώζονται στὴν Θεσσαλονίκη, τὴν Καστοριά, τὴν Βέρροια, τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὴν Ἄνω Μακεδονία, τὴν Σερβία καὶ τὴν Βουλγαρία, πού εἶχαν ἄμεση σχέση μὲ τὴν Θεσσαλονίκη, πού ἦταν πρώτης γραμμῆς καλλιτεχνικὸ κέντρο. Ἡ Παλαιολόγειος περίοδος συνέχισε τὴν περίοδο τῶν Κομνηνῶν καὶ ἔδωσε ἔξω-χα δείγματα ζωγραφικῆς ἰδιαίτερα στὴν Μακεδονία. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Τιράνων κ. Πύρρος Θῶμος παρουσίασε, κατὰ τὴν εἰσήγησή του, τὰ *Βυζαντινὰ Μνημεῖα στὴν Μ. Πρέσπα* πού καλύπτουν τὴν χρονικὴ περίοδο ἀπὸ τὸν 12ο-14ο αἰ. Χαρακτηριστικὸ μνημεῖο αὐτῆς τῆς περιόδου ὁ ναὸς τῆς Παρθένου στό νησάκι Maligrad καὶ ἄλλα δύο-τρία κτισμένα σέ φυσικὰ σπήλαια γύρω ἀπὸ τὴν Πρέσπα καὶ δυσκόλως προσπελάσιμα. Τὰ μνημεῖα αὐτὰ, κατὰ τὸν κ. Θῶμο, δέν παρουσιάζουν ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὴ ἄποψη ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, εἶναι ὅμως πολὺ σημαντικὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν μωσαϊκῶν καὶ τῶν φορητῶν εἰκόνων, πού μὲ τίς ἐπιγραφές τους παρέχουν, παραλλήλως, ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ κοσμικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες τῆς περιόδου. Ὁ Σέβος καθηγητὴς κ. Γ. Subotić ἀσχολήθηκε μὲ τὰ *δύο μεγάλα κέντρα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς στὴν Μακεδονία: τὴν Ἀχρίδα καὶ τὴν Καστοριά*. Ἡ Ἀχρίδα, ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἀπετέλεσε ἀντικείμενον ἐξαιρέτου ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, γι' αὐτὸ καὶ στάλθηκαν ἐκεῖ ἐξέχοντες ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες πού ἐπηρέασαν μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τῆς περιοχῆς· σημειωτέον ὅτι ἡ ἐπίδραση αὐτῆς ἐπηρέασε ὄχι μόνον τὸ ἑλληνικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ σλαβικόν στοιχεῖον. Γνήσια ἔκφραση αὐτῆς τῆς ἀκμῆς ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, πού κτίσθηκε ἀπὸ Κωνσταντινοπολίτες ἢ Θεσσαλονικεῖς μαῖστορες (μέσα 11ου αἰ.). Στὸν ἴδιον ναὸ προσετέθησαν καὶ ἄλλα κτίσματα (πύργοι, νάρθηκες κλπ.). Στὴν ἴδια ἐποχὴ κτίσθηκε καὶ ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Κλήμεντος καὶ πλουτίσθηκε μὲ δωρεές τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσααίου Δούκα. Σημαντικὴ ἦταν καὶ ἡ ἐπίδραση πού ἄσκησε στὴν Ἀχρίδα, δημιουργώντας μάλιστα καὶ τοπικὴ σχολή, ὁ

Ίω. Θεριανός πού ἐπέζησε καί στίς ἐπόμενες δεκαετίες. Ὁ καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Κ. Χαράλαμπίδης παρουσίασε *στρατιωτικούς ἀγίους τῆς μεσοβυζαντινῆς καί ὑστεροβυζαντινῆς ἀγιογραφίας στήν Μακεδονία*, ὅπως οἱ ἅγιοι Γεώργιος, Δημήτριος, Θεόδωρος, Νέστωρ, Μερκούριος, Μηνᾶς καί Προκόπιος, πού ἐνέπνευσαν τοὺς βυζαντινοὺς ζωγράφους, πού τοὺς θεώρησαν προστάτες τῆς αὐτοκρατορίας, φύλακες τῆς ἀκεραιότητάς της καί τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς της, ἀποδίδοντας, μέ τήν εἰκονογράφησή τους, τήν τιμή καί τόν σεβασμό τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ. Ὁ κ. Θεοχ. Παζαράς, καθηγητής τοῦ Α.Π.Θ., ἀσχολήθηκε μέ *τήν γλυπτική στήν Μακεδονία κατά τήν μέση καί ὑστερή βυζαντινή περίοδο*. Πρόκειται, κυρίως, γιά διακοσμητικά μοτίβα (γεωμετρικά σχήματα, κύκλοι, ροζέτες, σταυροί κλπ.) πού ἀπαντῶνται στό Πρωτότον τοῦ Ἁγ. Ὁρους, στό Βατοπέδι, στή Ξενοφώντος, στήν Παναγία Χαλκῶν, στοὺς Ἁγίους Ἀναργύρους τῆς Καστοριάς. Κατά τήν Παλαιολόγειο ἐποχή, σημείωσε ὁ κ. Παζαράς, ἔχουν μία ἔξαρχη τῆς βυζαντινῆς γλυπτικῆς πού παρουσιάζει ποικίλες ἐναλλαγές σέ θέματα, τεχνικές, ὑλικά, ἐπίκεντρο τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ἡ Θεσσαλονίκη μέ τοὺς τεχνίτες της. Ἀκολούθησε ἡ κεντρικὴ διάλεξη-εἰσήγηση τῆς ἡμέρας ἀπό τὸν καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ε. Χρυσό πού παρουσίασε τὸ πρόγραμμα *ΣΟΦΙΑ: Μία ἠλεκτρονικὴ βιβλιοθήκη τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας καί Τέχνης γιά ἐκπαιδευτικὴ χρήση*.

Τὴν τρίτη ἡμέρα τοῦ Συμποσίου (13 Ἰουλίου) ὁ Ἑλληνοαυστραλὸς ἐρευνητὴς κ. Παν. Παναγιωτίδης παρουσίασε σειρά βυζαντινῶν καί μεταβυζαντινῶν μουσικῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγ. Ὁρους καί ἔκαμε λόγο γιά τὴν σπουδαιότητά τους στήν σύγχρονη ἔρευνα. Ὁ Δρ. Παντελεῆμων Τσορμπατζόγλου μίλησε γιά τὴν «Μεγαλόπολη» Θεσσαλονίκη, ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται στὰ ἀγιολογικὰ καί ἱστορικὰ κείμενα τῆς μεσοβυζαντινῆς περιόδου. Ἐτοί ὁ ὁμιλητὴς, μέ βάση τὸν πλοῦτο τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων, παρουσίασε μιὰν εἰκόνα τῆς Θεσσαλονικῆς κατά τὸν 7ο καί 8ο αἰ. διαφωτίζοντας, τοιουτοτρόπως, πολλές πτυχές τῆς κοινωνικῆς, πολιτιστικῆς καί καθημερινῆς ζωῆς της πού πέρασαν ἀπαράτηρες ἀπὸ τοὺς χρονικογράφους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ κ. W. Liebeschuetz, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Nottingham, ἀσχολήθηκε μέ τὴν *Κοινοτικὴ διοίκηση τοῦ ὑστερου Βυζαντίου* καί εἰδικότερα μέ τὴν Θεσσαλονίκη, ἐνῶ ἡ καθηγήτρια κ. Ἀγγελικὴ Λαῖου μέ τὴν *Οἰκονομία τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας κατά τὴν παλαιολόγεια περίοδο* καί ἐπεσήμανε ὅτι ὡς τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰ. αὐτὴ ἦταν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἄρτια δομημένη, κατὰ βάση ἀγροτικὴ, ἐμπορικὴ καί βιοτεχνικὴ. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰ. ἐπέρχεται ὀξὺτατη κρίση μέ ἄμεση συνέπεια τὴν συγκέντρωση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν στοὺς ὀλίγους καί μέ ἐμφανεῖς τίς ἀντιδράσεις τῶν μικρομεσαίων. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου κ. Γ. Λάββας ἀνεζήτησε τὴν *Σταθερότητα καί τὴν Ἀλλαγὴ στήν ἀστική οἰκονομία τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας* παρουσιάζοντας τύπους οἰκιῶν τῆς ἀρχαιότητος καί τοῦ Βυζαντίου, προβαίνοντας στίς ἀναγκαῖες συγκρίσεις καί ἐπισημαίνοντας τὴν αἰσθητὴ σημασία πού ἀπέδιδαν οἱ βυζαντινοὶ στήν ἀρχιτεκτονικὴ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ ὄντολογία καί τὴν πατερικὴ ἀντίληψη περὶ χώρου, κενοῦ, διαστήματος, σύμπαντος.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Θεόδωρος Κορρές παρουσίασε τίς *προσπάθειες τῶν Ἀβαροσλάβων νὰ καταλάβουν τὴν Θεσσαλονίκη καί τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου* οἱ ἐπιδρομῆς αὐτές, τόνισε ὁ ὁμιλητὴς, ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 6ου αἰ., ὅταν δηλ. οἱ Ἀβαροσλάβοι ἐπετέθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τῆς Θεσσαλονικῆς (22 Σεπτ. 597) καί σταματοῦν στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ πού τοὺς κατενίκησε καί μετέφερε σημαντικό μέρος τους στὸ θέμα τοῦ Ὀφικίου τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ κ. Κορρές παρουσίασε, ἐπίσης, κείμενα τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ὅπου περιγράφονται οἱ ἐπεμβά-

σεις τοῦ Ἁγίου γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Θεσσαλονίκης. Στὴν εἰσήγησή του ὁ καθηγητὴς κ. Ε. Χρυσὸς ἀσχολήθηκε μὲ τὶς *σλαβικὲς ἐγκαταστάσεις καὶ τὴν βυζαντινὴ ἐξουσία στὰ Βαλκάνια κατὰ τὸν Μεσαίωνα* καὶ ἐξέτασε τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ μεταχειρίσθηκε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία προκειμένου νὰ ἐλέγξει τὶς ἐγκαταστάσεις αὐτῆς τῶν Σλάβων στὰ ἐδάφη τῆς ἐφαρμοζόντας, κατὰ πρῶτον, τὸν θεσμό τῆς σκλαβηνίας ποὺ ἀπετέλεσε μετὰ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰ. μία ὀργανωμένη πολιτικο-εθνικὴ ἐνότητα ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Sydney κ. Μ. Jeffreys παρουσίασε τὴν *προσπάθεια τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ νὰ δημιουργήσει ἓνα μακεδονικὸ στρατὸ* στὴν ἴδια τὴν Μακεδονία, τὴν Θράκη καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία κατὰ τὰ πρότυπα τῶν ἱπποτῶν. Μία ἄποψη, ποὺ κατὰ τὸν ὀμιλητὴ, πρέπει νὰ ἐπαναγνωσθεῖ μὲ βάση, πάντοτε, τὶς βυζαντινὲς πηγές. Ἡ ἐρευνητριά δ. Ἄννα Καραμανίδου μίλησε γιὰ τοὺς *Ἁγίους τῆς Μακεδονίας σὲ ἐρευνητικὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τοῦ Α.Π.Θ.* πρόκειται, εἶπε, γιὰ ἓνα φιλόδοξο πρόγραμμα, ὑπὸ τὴν ἐποπτεία τοῦ καθηγητοῦ πατρὸς Θεοδώρου Ζήση, ποὺ στοχεύει στὴν παρουσίαση τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων ἁγίων σχετιζομένων μὲ τὴν Μακεδονία καὶ ποὺ θὰ βοηθήσει πολλοὺς ἐπιστημονικοὺς τομεῖς (βυζαντινολογία, θεολογία, τέχνη, λαογραφία, ἱστορία) μετὰ τὴν ὀλοκλήρωσή του.

Στὴν κεντρικὴ διάλεξη-εἰσήγηση τῆς ἡμέρας ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πενσυλβανίας κ. Anthony Cutler μίλησε γιὰ τὴν *Ἀνταλλαγὴ Δώρων μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Μουσουλμάνων κατὰ τὸν 9ο-11ο αἰ.* καὶ τόνισε ὅτι οἱ ἀνταλλαγές αὐτές, ἐκτὸς φυσικὰ ἐκείνων ἐπὶ διπλωματικῷ ἐπιπέδου, δείχνουν τὴν ἐπικοινωνία τῶν δύο ἑτεροδόξων γειτονικῶν λαῶν, τὴν βούλησή τους γιὰ εἰρήνη, τὴν ἐπιδίωξή τους νὰ προβάλλουν τὸν πολιτισμὸ τους καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, παρέχουν μία πολὺ διαφορετικὴ εἰκόνα ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔχουμε διαμορφώσει περὶ ἐχθρικῶν σχέσεων μεταξὺ των. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Δυτ. Αὐστραλίας κ. Norman Ashton παρουσίασε στὴν εἰσήγησή του μία *ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Κρήτη, ὅπου πολλὲς ἀναφορές στὴν Θεσσαλονίκη* τῆς ρωμαϊκῆς περιόδου· παραλλήλως ἐπιχείρησε νὰ ἐξηγήσει τὴν λέξη ἀρχισυνάγωγος ποὺ περιέχεται στὴν ἐπιγραφή. Ἀκολούθως ὁ ἑλληνιστὴς κ. Ἰω. Immscher, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, μίλησε μὲ θέμα τὴν *Μακεδονία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τῆς 4ης Σταυροφορίας* μὲ βάση τὶς παλαιότερες πηγές, εὐρωπαϊκὲς καὶ ἑλληνικὲς, καὶ τόνισε ὅτι ἡ Μακεδονία ἦταν ἓνα ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἀμεση συνείδηση τῆς παραδόσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸ θέμα τῆς εἰσηγήσεως τοῦ ἀρχιτέκτονος-ἀρχαιολόγου κ. Πλουτ. Θεοχαρίδη ἦταν οἱ *βυζαντινοὶ πύργοι τῆς Μακεδονίας*· ὁ ὀμιλητὴς παρουσίασε σειρὰ σωζομένων πύργων ἢ ἐρειπίων τους, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τους, τὴν ἱστορικὴ προοπτικὴ τους, τὴν χρησιμότητά τους, τὴν καταγωγὴ τους, τὰ προσκίσματα καὶ φυσικὰ τὴν ἰδιαιτερότητα τῶν πύργων τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φραγκφούρτης κ. G. Podskalsky παρουσίασε τοὺς *ἀρχιεπισκόπους Ἀχρίδος Θεοφύλακτο καὶ Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ τὴν σημασία τους γιὰ τὴν κοσμικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Μακεδονίας.* Ὁ ὀμιλητὴς ἀνέλυσε τὸ ἐνδιαφέρον τους, ὅπως καὶ αὐτὸ ἐνὸς ἄλλου διαδόχου τους τοῦ Κ. Καβάσιλα, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία τῆς περιοχῆς, τὸν ἀσίγηστο ζήλο τους γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἀπαιδευτῶν Σλάβων, τὴν εἰρηνικὴ τοποθέτησή τους ἀπέναντι στὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, τὴν ἀντίθεση τοῦ Χωματιανοῦ ἀπέναντι στὴν ἀντικανονικὴ αὐτοκέφαλη σερβικὴ ἀρχιεπισκοπὴ, στὴν συγγραφὴ κανόνων ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἀφορώντων στοὺς πληθυσμοὺς τῆς βυζαντινῆς Μακεδονίας. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ν. Ἰερσέης π. Δημ. Κωνσταντέλος ἀσχολήθηκε μὲ τὴν *κλασσικὴ*

παιδεία και κληρονομιά του Θεοφυλάκτου, Αρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, ἐνῶ ὁ καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἄθαν. Καραθανάσης μίλησε γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Μακεδονίας στὰ ἔργα τῶν φιλοσόφων, τῶν θεολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Παλαιολογείου περιόδου. Ὁ κ. Καραθανάσης ἐπεσήμανε ὅτι κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴν περίοδο οἱ βυζαντινοὶ λόγιοι, ἰδίως οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, μνημόνευαν τοὺς δύο Μακεδόνες βασιλεῖς ὡς παραδείγματα θάρρους, δυνάμεως, δόξης καὶ καλοῦσαν ἄρχοντας καὶ λαὸ νὰ τοὺς μιμηθῶν ἀνθισταμένους ἀπέναντι στὸν τουρκικὸ κίνδυνο. Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀπόστολος Καρπόζηλος μίλησε γιὰ τὴν Μακεδονία ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται στὴν ἐπιστολογραφία τοῦ 14ου αἰ. ὁ ὀμιλητὴς στηρίχθηκε ἰδιαίτερα στὸ κείμενο τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦρα, ὅπου περιγράφεται τὸ ταξίδι του ὡς τὰ Σκόπια, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐντυπωσιάσθηκε ἀπὸ τὴν καταστροφή τῆς ὑπαίθρου ἐξαιτίας τῶν ἐπιδρομῶν. Ἄλλες πηγές γιὰ τὴν Μακεδονία τῆς ἐποχῆς οἱ ἐπιστολές τοῦ Μαθαίου Γαβαλά, τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου καὶ ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Μανουὴλ Β΄ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Δημ. Κυδῶνη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχουμε πολλές πληροφορίες γιὰ τὴν Θεσσαλονίκη τῶν ἐτῶν 1382-1387. Ὁ μουσικολόγος καθηγητὴς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἄντ. Ἀλυγιάκης παρουσίασε τὸ φιλοσοφικὸ καὶ θεολογικὸ ὑπόβαθρο τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ ὑπενθύμισε ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπετέλεσαν τίς ἐστίες τῆς μουσικῆς δημιουργίας πού ἐπηρέασε τὸν δυτικὸ καὶ σλαβικὸ κόσμο. Κατὰ τὸν ὀμιλητὴ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ προβάλλει τὴν διδασκαλία καὶ τὴν γενικὴ ιδέα τῆς Ἐκκλησίας μὲς ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία πού τὴν προοπτικὴ της δηλώνει τὸ σύστημα τῶν ὀκτώ ἤχων στὸ βυζαντινὸ λειτουργικὸ τυπικὸ. Στοιχεῖα τῆς τῆς μυστήριου τῆς ὄγδοης ἡμέρας, ἡ Ἀνάσταση, ἡ αἰωνιότητα, ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὸν θάνατο, ὁ θεὸς ἔσως.

Ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Δυτ. Αὐστραλίας κ. John Melville Jones παρουσίασε τὸ Τέλος τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας καὶ ἐπεσήμανε τίς δυνατότητες πού εἶχε ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία νὰ περισώσει τὴν Μακεδονία μετὰ τὴν ἥττα τοῦ Βαγιαζίτ στὴν μάχη τῆς Ἀγκύρας τὸ 1402 ἀπὸ τὸν Τιμούρ Λέγκ. Ἐτσι, μὲ βάση τίς πηγές, ὁ κ. Melville προχώρησε στὴν ἐξέταση τῶν συνθηκῶν πού διαμορφώθηκαν στὴν αὐτοκρατορία καὶ πού ὀδήγησαν σταδιακὰ στὴν ἀπώλεια τῆς Κασσανδρείας, τοῦ Πλαταμῶνος, τῆς Ἱερισσοῦ, τῆς Χριστοπούλεως (1425) καὶ τέλος τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430. Ὁ καθηγ. κ. Γ. Καναράκης παρουσίασε τίς πολλές καὶ ποικίλες ἐπιδράσεις τοῦ Βυζαντίου στὴν Φιλολογία, τὴν τέχνη, τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς σύγχρονης Αὐστραλίας. Ἡ καθηγήτρια τοῦ Α.Π.Θ. κ. Μάρθα Γρηγορίου-Ἰωαννίδου ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἔκφραση «ἡ καθ' ἡμᾶς γλῶσσα», πού ἀπαντᾶται στὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ πού φυσικὰ σημαίνει τὴν ἑλληνικὴ καὶ μόνον καί, ὡς ἐκ τούτου, πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ ἡ εἰκασία γιὰ ὑπαρξὴ ἰδιαίτερης διαλέκτου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀφορμὴ γιὰ τὸ σχόλιο αὐτὸ ἔδωσε μία ἀναφορὰ τῶν κειμένων τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ὅτι ὁ Μαῦρος, ὑπαρχηγὸς τῶν σκλάβων τοῦ Κοῦβεο, μιλοῦσε ἐκτός τῆς λατινικῆς, τῆς σλαβικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τὴν «καθ' ἡμᾶς» γλῶσσα. Ἡ καταληκτικὴ διάλεξη τοῦ Συμποσίου εἶχε ὀμιλητὴ τὸν καθηγ. τοῦ Α.Π.Θ. κ. Φαίδ. Μαλιγκοῦδη καὶ θέμα τῆς: *Συμφιλίωση τοῦ παρόντος μὲ τὸ παρελθόν· ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ σλαβικὴ ἐνδοχώρα*. Ὁ ὀμιλητὴς ἔδειξε ὅτι τὸ ἱστορικὸ παρελθόν τῶν ἑλληνοσλαβικῶν σχέσεων προσφέρεται, γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς πολιτικούς, ὡς ἓνα πεδίο συμφιλίωσης καὶ συνεργασίας καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ὡς ἓνα κέντρο ὀρθοδόξου παραδόσεως μὲ ἀπήχηση στοὺς σλαβικούς ὀρθοδόξους λαούς — ἓνα ρόλο πού εἶχε, ἄλλωστε, καὶ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδο.

Τίς ἐντυπώσεις τους καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Συμποσίου ἐξέθεσαν στὸ τέλος οἱ

καθηγητές J. Koder, Ἀγγελική Λαῖου, R. Scott, E. Χρυσός, Φ. Μαλιγκούδης καί Ant. Cutler. Ἐπρόκειτο γιά ἓνα Συμπόσιο πού σέ διεθνές ἐπίπεδο ἀνέδειξε τόν ρόλο καί τόν χαρακτήρα τῆς Βυζαντινῆς Μακεδονίας μέσ' ἀπό τήν ἑλληνική κλασσική παράδοση καί τήν Ὀρθοδοξία.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Μέ πρωτοβουλία τῆς Ἱστορικήs καί Λαογραφικήs Ἐταιρείας τῆs Χαλκιδικῆs πού ἐδρεύει στήν Θεσσαλονίκη ὁργανώθηκε ἀπό 13-15 Ὀκτωβρίου 1995 στό Ποσειδί τῆs Χαλκιδικῆs τό τέταρτο ἱστορικό συμπόσιο μέ θέμα τήν Χαλκιδική κατά τήν Τουρκοκρατία. Τό Συμπόσιο αὐτό ἔρχεται ὡs συνέχεια τοῦ Συνεδρίου «Ἀναπτυξιακός σχεδιασμός τῆs πρὸ τοῦ Ἁγίου περιοχῆs», πού εἶχε ὁργανώσει ὁ Ἀναπτυξιακός Σύνδεσμος τῆs Γεωγραφικήs Ἐνότητος ὁ «Ἀριστοτέλης», πού τελοῦσε ὑπό τήν αἰγίδα τῆs Ἱστορικήs καί Λαογραφικήs Ἐταιρείας τῆs Χαλκιδικῆs. Εἵκοσι πέντε εἰσηγητές, γνωστοί πανεπιστημιακοί καί ἐρευνητές, παρουσίασαν θέματα ἱστορίας, πολιτισμοῦ, τέχνης, δικαίου τῆs Χαλκιδικῆs ἀπὸ τόν 15ο-20ό αἰώνα.

Τήν Παρασκευή 13 Ὀκτωβρίου ἔλαβε χώρα ἡ πανηγυρική ἐναρκτήριο συνέδρια τοῦ Συμποσίου, στήν ὁποία παρέστησαν οἱ ἐκκλησιαστικές, πολιτικές, στρατιωτικές καί λοιπές ἀρχές τῆs Χαλκιδικῆs. Στήν προσφώνησή του ὁ Πρόεδρος τῆs Ἱστορικήs καί Λαογραφικήs Ἐταιρείας τῆs Χαλκιδικῆs κ. Β. Πάππας ἐπεσήμανε τήν σημασία τοῦ Συμποσίου αὐτοῦ πού, τέταρτο στήν σειρά, φιλοδοξεῖ νά καλύψει ἓνα μεγάλο κενό, τήν ἀνάδειξη δηλ. τῆs Χαλκιδικῆs κατά τήν Τουρκοκρατία. Τήν συγκλονιστική φυσιογνωμία καί ἱστορική πορεία τῆs Χαλκιδικῆs καί τήν ἀνάγκη γιά τήν βαθύτερη γνώση τῶν ἱστορικῶν δρωμένων τῆs ἐτόνισαν στίς προσφωνήσεις τους ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ὑπουργοῦ Μακεδονίας-Θράκης κ. Κ. Τριαρίδης κ. Ἰωαννίδης, ὁ πρόεδρος τῆs ΤΕΔΚ Ν. Χαλκιδικῆs κ. Δ. Τζηρίτης, ὁ δήμαρχος Κασσανδρείας κ. Π. Παπαγιάννης, ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου Κασσανδρείας κ. Συνεσίου καί ὁ ἐκπρόσωπος τῆs Ἱερῆs Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους π. Μάξιμος Ἰβηρίτης. Ἀκολούθησαν τά ἐγκαίνια φωτογραφικῶν ἐκθέσεων μέ θέματα τήν φυλή τῶν Καλάs, ἀπογόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στό Ἀφγανιστάν, τόν λαϊκό πολιτισμό τῆs Χαλκιδικῆs καί τόν Ἑλληνισμό τῆs Ἱμβροῦ καί Τενέδου.

Κατά τήν πρώτη συνέδρια μέ πρόεδρο τόν καθηγητή κ. Κ. Α. Βαβοῦσκο, Πρόεδρο τῆs Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, ἡ ἀντιπρόεδρος τῆs Ἱστορικήs καί Λαογραφικήs Ἐταιρείας τῆs Χαλκιδικῆs κ. Ἐρατὸ Ζέλιου-Μαστοροκόστα, λυκειάρχης-δρ. Φ., παρουσίασε τήν Χαλκιδική κατά τήν περίοδο τῆs Τουρκοκρατίας καί εἰδικότερα κατά τόν Μακεδονικό Ἀγῶνα, ἐνῶ ὁ κ. Βαβοῦσκος ἐξέτασε θέματα ἀπονομῆs δικαιούσης στήν Τουρκοκρατούμενη Χαλκιδική, ὅπως ἡ ἱερολογία ἐπὶ μνηστειῶs, ἡ προφορική συμφωνία ἐπὶ πρικοῦs, τό κοινοτικό πνεῦμα τῆs Χαλκιδικῆs, ὁ ρόλος τῆs Ἐκκλησίας σέ θέματα δικαίου. Κατά τήν ἀπογευματινὴν συνέδρια, μέ πρόεδρο τόν καθηγητή κ. Ἀθ. Ἀγγελόπουλο, ὁ ἀρχιτέκτων-ἀναστηλωτής κ. Ζαφ. Οἰκονόμου παρουσίασε διαχρονικῶs τήν ἱστορία τῆs Γαλάτιστας ἐπιμένοντας στήν περίοδο τῆs Τουρκοκρατίας, τήν συμμετοχή τῆs στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, μέ τόν ἐπίσκοπο Ἰγνάτιο,

τήν φυγή Γαλατιστινῶν στήν Ν. Ἑλλάδα, τήν δημιουργία Ἐπιτροπῆς Μακεδονικῆς Ἀμύνης στήν Γαλάτιστα· ἐξέτασε ἀκόμη τήν ἀρχιτεκτονική, τήν λαογραφία, τήν παράδοση τῆς Γαλάτιστας κατά τήν Τουρκοκρατία. Ὁ δημοσιογράφος-συγγραφεύς κ. Ἰω. Ἀδάμου ἐρεῦνησε τήν παρουσία Ὀλυμπίων καπεταναίων στήν Χαλκιδική λόγω τῆς θαλασσίας ἐπικοινωνίας κατά τά ἐπαναστατικά γεγονότα, κατά τά ὅποια γνωστοί Ὀλύμπιοι προσέτρεξαν πρὸς βοήθεια τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ καί τῶν ἐπαναστατῶν, ὡς ἦσαν οἱ Διαμαντῆς Νικολάου, Λιάκος, Μπίνος. Ὁ ἱστορικός κ. Γ. Τουσίμης παρουσίασε σειρά ἐγγράφων πού ἀναφέρονται σέ προσπάθειες Λαζαριστῶν μισσησιασίων νά προσηλυτίσουν Ὀρθόδοξους Χριστιανούς τῆς Χαλκιδικῆς στόν Καθολικισμό μέσω τῆς Οὐνίας στό μέσο τοῦ 19ου αἰ.· τελικῶς ὁ προσηλυτισμός αὐτός ἀπέτυχε λόγω τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ Ὀρθόδοξων Χριστιανῶν πού προσωρινῶς προσεχώρησαν στόν Καθολικισμό. Ὁ γνωστός ἀγιορείτης λόγιος π. Μωϋσῆς παρουσίασε, μέ βάση τά ἀγιορείτικα μοναχολόγια, σειρά Χαλκιδικιωτῶν πού ἐμόνασαν κατά τήν περίοδο 1800-1912 σέ διάφορες μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πραγματικότητα πού ἀποδεικνύει τόσον τήν πνευματική ἐπίδραση τοῦ Ἁγίου Ὁρους στήν Χαλκιδική, ὅσον καί τήν εὐλάβεια τῶν Χαλκιδικιωτῶν. Ὁ μοναχός Μάξιμος Ἰβηρίτης στήν εἰσήγησή του παρουσίασε τήν ἐκρηκτική προσωπικότητα τοῦ Χαροτοφύλακος Νικηφόρου Ἰβηρίτη, φίλου καί συνεργάτη τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχε θεθεῖ ἐπικεφαλῆς τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ Παπᾶ μέ 1500 ἀγιορεῖτες καί Χαλκιδικιώτες μαχητές· ὁ π. Μάξιμος παρουσίασε, ἐπίσης, νέα ἀνέκδοτα στοιχεία ἀπό τά ἀγιορείτικα ἀρχεῖα τῆς Μ. Ἰβήρων γιά τήν ἐπανάσταση στό Ἅγιον Ὁρος καί τήν Χαλκιδική. Στό δεύτερο μέρος τῆς εἰσηγήσεώς του ὁ π. Μάξιμος παρουσίασε σειρά μοναχῶν τοῦ Ἁθωνοῦ πού προσέφεραν πολλά στόν Μακεδονικό Ἀγῶνα εἴτε μέ μεταφορά πολεμοφοδίων, εἴτε μέ οἰκονομική ἐνίσχυσή του.

Ὁ εἰσηγητῆς ἀναφέρθηκε καί γιά τούς ἀγῶνες τῶν μοναχῶν κατά τοῦ Πανσλαβισμού. Ὁ καθηγητής κ. Ε. Ζεγκίνης εἶχε ὡς θέμα τήν κατάσταση στήν Χαλκιδική στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰ. μέ βάση τίς προσωπικές μαρτυρίες τοῦ καίμακάμη Κασσάνδρας Ταχσίν Οὐζέε· οἱ μαρτυρίες αὐτές ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία, γιατί συνδέονται μέ τόν Μακεδονικό Ἀγῶνα. Ὁ Οὐζέε γράφει γιά μεταλλεῖα, γιά δάση, γιά τόν ἐνθουσιασμό τῶν Κασσανδρινῶν ὑπέρ τῆς Ἑλλάδος, γιά τὸ κοινοτικό πνεῦμα· ἡ Κασσάνδρα, κατ' αὐτόν, ἦταν ἐστία ἐπαναστατικῶν κινήματων καί οἱ Ἕλληνες δέν αἰσθάνονταν Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, ἀναμένοντας τήν ἀπελευθέρωσή τους. Γι' αὐτὸ καί ἔλαβε σκληρά μέτρα κατά τῶν Κασσανδρινῶν, ἀλλά στήν Ἀρναία ὑπέστη ἀνεπιτυχή δολοφονική ἐπίθεση, ἀπό τήν ὁποία φαίνεται ὅτι τόν ἔσωσε ὁ ἐπίσκοπος Ἀναστάσιος.

Ὁ καθηγητής κ. Ἰω. Ψαράς εἰσηγήθηκε τὸ θέμα *Ἡ Χαλκιδική κατά τόν 19ο αἰ. κατά τά ἀρχεῖα τοῦ Τουρίνου* ὁ ὁμιλητῆς παρουσίασε ἀρχεῖακὸ ὕλικὸ ἀπὸ προξενικά ἐγγράφα του βασιλείου τοῦ Πεδεμοντίου καί Σαβοΐας τῆς περιόδου 1825-1859 γιά ἑλληνες κουρσάρους στήν Κασσάνδρα πού τούς κατεδίωκαν αὐστριακὰ καί ἀγγλικὰ πλοῖα, γιά τήν παραγωγή δημητριακῶν στήν Χαλκιδική καί τήν δυνατότητα ἐμπορικῆς ἀνάπτυξης μέ τὸ βασίλειο τοῦ Πεδεμοντίου, γιά τήν δραστηριότητα στήν Χαλκιδική τοῦ Θεσσαλοῦ ἐπαναστάτη Βελέντζα, γιά τά θρησκευτικὰ ἐνδιαφέροντα Ρώσων αὐτοκρατόρων καί ἱερωμένων, γιά τήν ἀπόβαση Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν στό ἀκρωτήριο Δρέπανο (Συκιᾶ) τὸ 1854 ὑπὸ τόν Δημήτριο Τσάμη Καρατάσο καί τήν ἐν συνεχείᾳ καταστολή τοῦ κινήματος, καί τίς τουρκικὲς βαρβαρότητες στήν Χαλκιδική πού ἀκολούθησαν.

Ὁ ἀρχαιολόγος κ. Ἰωακείμ Παπάγγελος μίλησε γιά τόν ἀρχιεπίσκοπο Κασσανδρείας καί Πολυγύρου Ἰγνάτιο, τόν ἀγωνιστὴ καί Φιλικὸ καί συνεργάτη τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ κατά τά γεγονότα τοῦ 1821, πού ἐξήγειρε τούς Πολυγυρινούς τὸ 1821 μέ

ὀριμητήριο τήν ἀγαπημένη μονή του, τήν Ἐσφιγμένον· ὁ κ. Παπάγγελος παρουσίασε νέα στοιχεία γιά τή ζωή τοῦ Πολυγυρινοῦ αὐτοῦ ἱεράρχου καί τήν ἀγάπη του γιά τήν Χαλκιδική καί τό Ἅγιον Ὅρος πού ἐξέφρασε μέ τήν διαθέτη του.

Στήν συνεδρία τοῦ Σαββάτου 14 Ὀκτωβρίου ὁ καθηγητής κ. Ἄθ. Ἀγγελόπουλος παρουσίασε τό θέμα *Ἡ θέση τοῦ μητροπολίτου Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους στίς σχέσεις τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέ τό Οἶκον. Πατριαρχεῖο* καί ἐπεσήμανε μέ βάση πατριαρχικά σιγίλλια τοῦ 1371 καί 1391 τήν ἐκχώρηση ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου ὀρισμένων δικαιωμάτων στόν μητροπολίτη Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους, τά ὁποῖα ἀφαιροῦντο, ὁμως, ὅταν ἔπαιναν νά ὑφίστανται οἱ ἐκτακτες περιστάσεις πού ἐπέβαλαν τήν ἐκχώρηση τῶν προνομίων αὐτῶν, τοῦ Πατριαρχείου ἔχοντος πάντοτε τήν κανονική δικαιοδοσία ἐπί τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ὁ καθηγητής κ. Ἰω. Σκοῦρτης εἰσηγήθηκε τίς προσπάθειες γιά τήν ἴδρυση ἑλληνικοῦ προξενικοῦ πρακτορίου στήν Κασσάνδρα τό 1836 μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἀναγνώστη Παπαδόπουλο, ἀγωνιστή τῆς Ἐπαναστάσεως στήν Χαλκιδική· ἐπρόκειτο γιά πρόταση τοῦ νεοσύστατου ἑλληνικοῦ κράτους, τήν ὁποία ἀπέρριψε ἡ Ὑψηλὴ Πύλη πού ἔβλεπε μέ ὑποψία καί φόβο τήν τοποθέτηση ἐνός παλαιοῦ ἀγωνιστῆ στήν Κασσάνδρα, φοβουμένη νέα ἐπανάσταση.

Ὁ ἰατρός κ. Ἀπ. Σιωῶκος παρουσίασε ἓνα φιομάνι γιά τήν ἀνέγερση τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ στό Παλαιοχώρι τοῦ ἔτους 1894. Ὁ κ. Σιωῶκος ἐρεῖνησε τά σχετικά πού ἀφοροῦσαν στήν ἀνέγερση νέων ἐκκλησιῶν στήν Χαλκιδική μετά τόν χυλοσμό τῆς ἀπό τοὺς Τούρκους τό 1821 καί τήν σταδιακή ἐπιστροφή τῶν κατοίκων στά ἐρειπωμένα χωριά τους. Ὁ ἴδιος περιέγραψε τίς ἐπιμονες προσπάθειες τῶν Χαλκιδικιωτῶν καί στήν προκείμενη περίπτωση τῶν Παλαιοχωριτῶν νά ξεπεράσουν τήν τουρκική γραφειοκρατία καί νά ἐξασφαλίσουν ἄδειες γιά ἀνέγερση ἐκκλησιῶν.

Ἡ ἀρχαιολόγος κ. Γερακινα Μυλωνᾶ περιέγραψε τόν ἱστορικό ναό τοῦ Ἁγίου Ἀρχαγγέλου στήν Ἄθυτο πού ἀνακαινίσθηκε τό 1647 καί πού εἶχε ἐνδιαφέρουσες τοιχογραφίες καί φορητές εἰκόνες ἐπί τῶν ὁποίων ζωγράφοι ἀπό τήν Γαλιτία, ὅπως ὁ Ἀθανάσιος, τό 1828 καί 1829, ζωγράφισαν νέες. Ἡ κ. Μυλωνᾶ μελέτησε τήν ἀρχιτεκτονική τοῦ ναοῦ πού ἦταν ἐνοριακός ὡς τό 1859, ὅποτε κατέστη ἐνοριακός αὐτός τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Μιά ἰδιαίτερη ἐνότητα στό Συνέδριο ἀπετέλεσε ἡ Παιδεία στήν Χαλκιδική ἐπί Τουρκοκρατίας. Ἡ λυκειαρχὴ κ. Ἐρατῶ Ζέλλιου-Μαστοροκώστα ἔδωσε μία συνολική εἰκόνα τῆς ἱστορίας τῆς ἐκπαιδεύσεως στήν Χαλκιδική καί στό Ἅγιον Ὅρος τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας, τίς προσπάθειες τῶν Ἰησοῦϊτῶν νά διεισδύσουν στό Ἅγιον Ὅρος (ἀρχές 17ου αἰ.), τήν προσφορά τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς μέ τόν Εὐγένιο Βούλγαρι, τῆς σχολῆς τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας Φαριμακολυτριάς καί γενικά τῶν σχολείων τῶν μικρῶν καί μεγάλων κέντρων τῆς Χαλκιδικῆς (Πολύγυρος, Βάλτα, Γαλιτία κλπ.). Ἡ λυκειαρχὴ κ. Ἠλέκτρα Παπαθανασίου μελέτησε καί παρουσίασε τήν ἐκπαίδευση στήν Ἀρναία ἀπό τά μέσα τοῦ 19ου αἰ., τήν λειτουργία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων, τά διδασκόμενα μαθήματα, τοὺς δασκάλους, τήν βοήθεια τοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου Θεσσαλονίκης, τῆς τοπικῆς Ἐνορίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀρναίας, τήν ἀφοσίωση τῶν διδασκόντων στήν ἑλληνοπρεπὴ διαπαιδαγώγηση τῶν μαθητῶν πού τόσο βοήθησε κατὰ τόν Μακεδονικό Ἀγῶνα. Φυσικά ὑπενθύμισε ὅτι τό πρῶτο σχολεῖο λειτούργησε στό σημερινό παραδοσιακό κτήριο τοῦ Δήμου Ἀρναίας. Ὁ Φιλολόγος κ. Δημ. Κύρου, συγγραφέας καί ἐκδότης, μελέτησε τά ἀρχεῖα τῶν σχολείων Νικίτης καί Μεγάλης Πανα-

γιάς τῆς περιόδου 1908-1913 καί παρουσίασε σειρά ἐνδιαφέροντων στοιχείων γιά μαθητές, διδασκάλους, ὠρολόγια προγράμματα, διδακτικά ἔγχειρίδια, παιδαγωγικά συστήματα τῶν σχολείων αὐτῶν· παράλληλα, εἶχε τήν εὐκαιρία νά δείξει τήν κοινωνική διαστροφώματωση τῶν χωριῶν αὐτῶν, τά κοινοτικά προβλήματα. Ἐπείσημανε, ἐπίσης, τό ἐνδιαφέρον τῶν μητροπολιτῶν Ἰερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους πού κατά τήν περίοδο 1886-1897 ἀγωνίζονταν νά ἀνεγείρουν τό κτήριο τῶν σχολείων Ἰερισσοῦ.

Ἡ ἀρχιτέκτων ἀναστηλώτρια κ. Ἄννα Ξεναρίου παρουσίασε νεώτερα στοιχεῖα γιά τήν ἱστορία τοῦ Νεοχωρίου Χαλκιδικῆς: ἡ ἀρχιτεκτονική, τά χρώματα, ἡ ξυλογλυπτική οἰκίων καί ἐκκλησιῶν, ἡ ἐπίπλωση οἰκιῶν εἶναι ἀπό τά διασωθῆντα στοιχεῖα ἑνός πολιτισμοῦ πού κινδυνεύει νά ξεφανισθεῖ τόνισε ἡ κ. Ξεναρίου. Ἡ ἴδια σχολίασε ἕνα πολυτίμο βιβλίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀπ' ὅπου ἀποδεικνύεται ἡ βοήθειά της πρὸς τό σχολεῖο, τοὺς δασκάλους, τοὺς πτωχοὺς ἀκόμη καί τοὺς στρατιώτες.

Ὁ καθηγητής κ. Ἄθ. Ε. Καραθανάσης παρουσίασε ἕνα λόγιον τοῦ 19ου αἰ., τόν Ἄθανάσιο Σταγειριῆτη, πού ἔδρασε στὶς μακεδονικὲς ἐμπορικὲς κοινότητες (κομπανίες) Σιμπίου καί Μπρασόβ στὴν σημερινή Ρουμανία τὴν δεκαετία 1800-1810 καί στὴν Βιέννη ἀπὸ τό 1810-1821. Εἶναι πιθανόν νά κατῆλθε στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ἀλλὰ νά ἐπέστρεψε κατόπιν, καί πάλιν, στὴν Βιέννη. Ὁ Σταγειριῆτης συνέγραψε ὀγκώδη βιβλία, ἱστορικά καί γεωγραφικά πρὸς χρῆση τῶν μαθητῶν τῶν ἐλληνικῶν σχολείων καί ἐξέδιδε τό περιοδικό *Καλλιόπη*, πού ἦταν ὄργανο τῶν ἀντιπάλων τοῦ Κοραῆ γιά τό γλωσσικό ζήτημα.

Ὁ μουσικολόγος κ. Στ. Κοφαχειλῆς ἀσχολήθηκε μὲ τήν βυζαντινὴ μουσική καί τό δημοτικὸ τραγοῦδι στὴν Χαλκιδική καί ἐξέτασε τὴν παράδοση τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς σπὸ Ἁγιον Ὁρος καί στὴν Χαλκιδική κατά τὴν Τουρκοκρατία. Παρουσίασε, ἐπίσης, τύπους μουσικῶν ὀργάνων πού ἐμφανίζονται σὲ ἀγιορεῖτικα χειρόγραφα καί σὲ τοιχογραφίες, καθὼς ἐπίσης καί νεότερα μουσικά ὄργανα. Ἀνέφερε, τέλος, τὴν θεματολογία τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Χαλκιδικῆς.

Ἡ ἀρχιτέκτων-ἱστορικός τῆς Τέχνης κ. Θάλεια Παναγιωτοπούλου-Μαντοπούλου παρουσίασε τό ἔργον τοῦ φημισμένου Χαλκιδικιώτη ἀρχιτέκτονος Ξενοφῶντος Παιονίδου (1863-1933), σπὸν ὁποῖο ὀφείλομε τά ἱστορικότερα κτήρια τῆς Θεσσαλονίκης (ναὸς Γρηγορίου Παλαμᾶ, Παπάφειο, Τράπεζα Ἀνατολῆς, Παλαιὸ Ταχυδρομεῖο κλπ.). Στὴν Χαλκιδική, μὲ πρωτοβουλία τοῦ μητροπολίτου Κασσανδρείας Εἰρηναίου, σχεδίασε τά περισσότερα σχολικά κτήρια καί ἐκκλησίες σπὸν Τρίλοφο, τὰ Βραστά, τὴν Συκιά, τόν Πολύγυρον, τὴν Νικήτη, τό Πολύχρονον, τὴν Φούρκα κλπ.

Ὁ κ. Εὐ. Χεκίμογλου, ἱστορικός τῆς Οἰκονομίας, ἔδωσε ἕνα παράδειγμα γιά τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ στὴν Χαλκιδική κατά τὴν κρίση τό 1911 στὴν πιστωτικὴ ἀγορά τῆς Χαλκιδικῆς σὲ μιὰν ἐποχὴ πού εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἐπιδημία χολέρας στὴν περιοχὴ. Ἀπὸ τίς κινήσεις τριῶν ἐμπόρων τῆς Χαλκιδικῆς (ἀπὸ τὴν Γαλάτιστα, τόν Πολύγυρον καί τὴν Ἰερισσό) συνεπέρανε ὁ κ. Χεκίμογλου ὅτι οἱ Χαλκιδικιώτες γνώριζαν πολὺ καλά τὴν τραπεζιτικὴν κατάστασιν στὴν Θεσσαλονίκη, τίς διακυμάνσεις τῶν τιμῶν στὰ κοινοῦλια καί στὴν ζωαγορά καί δροῦσαν ἀναλόγως.

Ὁ φοιτητὴς τῆς Ἰατρικῆς κ. Σταῦρος Σταυριδῆς ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Ἱατροφαρμακευτικὴ περίθαλψιν στὴ Χαλκιδική κατά τὴν Τουρκοκρατία καί μίλησε γιά τοὺς λαϊκοὺς ἐμπειρικοὺς γιατροὺς, τοὺς ἐπιστήμονες γιατροὺς στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ., τὴν ἱατρικὴ σκέψιν αὐτῶν τῶν ἐμπειρικῶν γιατρῶν πού χρησιμοποιοῦσαν, χωρὶς νά γνωρίζουν, τίς συνταγές τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Ἱπποκράτη. Παρουσίασε ἐπίσης, γιατροσόφια, τρόπους λαϊκῆς θεραπείας, ἐμφάνισιν τῶν πρώτων φαρμάκων στὴν Χαλκιδική κλπ.

Κατά τό συνέδριο παρενέβη ὁ δημοσιογράφος κ. Φ. Γιαγκιόζης καί ἐπεσήμανε τή διαχρονικότητα τῆς Μακεδονίας σέ σύνδεση μέ τήν Χαλκιδική, ἄλλά καί τήν ποικιλία προβλημάτων πού θά ἀνακύψουν ἀπό τά κενά τῆς ἐνδιάμεσης συμφωνίας Ἐλλάδος-Σκοπίων.

Τό συνέδριο παρακολούθησε πλῆθος κόσμου ἀπό ὅλες τίς περιοχές τῆς Χαλκιδικῆς καί συμμετείχε μέ ἐρωτήσεις καί παρεμβάσεις. Οἱ σύνεδροι ξεναγήθηκαν σέ ἀρχαιολογικούς χώρους ἀπό τόν ἀρχαιολόγο κ. Ἰωακ. Παπάγγελο. Τήν γενική εὐθύνη τῆς ὀργανώσεως τοῦ Συνεδρίου εἶχε ὁ Πρόεδρος τῆς Ἱστορικής καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς δικηγόρος κ. Β. Πάππας καί τά μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τῆς.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Η ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ «Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ» ΣΤΗ ΝΙΓΡΙΤΑ

Η εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα των κατοίκων ενός τόπου, έκφραση της ελεύθερης βούλησής τους, αποτελεί την καλύτερη απόδειξη της ενθικότητάς τους. Τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας πλάι στην Εκκλησία και τις τοπικές κοινωνικές αρχές προστέθηκε ένας νέος παράγοντας στη φροντίδα της εκπαίδευσης με τη μορφή συλλόγων και σωματείων, προμηθύνοντας μια νέα πνευματική αναγέννηση του Ελληνικού έθνους¹. Όπως σε όλες σχεδόν τις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με ελληνικό πληθυσμό, αλλά και σε αρκετά μικρότερα σε πληθυσμό χωριά και κομμοπόλεις, όπως στη γειτονική της Νιγρίτας Μπέροβα (σημ. Βερτίσκος Θεσ/νίκης)², υπήρχαν και δρούσαν διάφοροι σύλλογοι με φιλεκπαιδευτικό και φιλανθρωπικό χαρακτήρα, που παράλληλα δραστηριοποιούνταν και εθνικά εξυπηρετώντας τα συμφέροντα του υπόδουλου Ελληνισμού.

Οι σύλλογοι της Νιγρίτας κατά την Τουρκοκρατία αποτελούσαν ως πρόσφατα ένα άγνωστο κεφάλαιο της ιστορίας του Ελληνισμού της ιστορικής αυτής κομμοπόλης. Στην κατάσταση των σωματείων του βιλαετίου Θεσσαλονίκης που δημοσιεύτηκε στο Μακεδονικό Ημερολόγιο του 1909 δεν αναφέρεται κανένας σύλλογος, σωματείο ή αδελφότητα στη Νιγρίτα³.

Η αρχή για τη γνώση της μέχρι τώρα σκοτεινής αυτής πτυχής της ιστορίας και δραστηριότητας της Νιγρίτας, στις αρχές κυρίως του 20ου αιώνα, έγινε με την ανακάλυψη από τον Γιώργο Καφταντζή στο αρχείο του Νιγριτινού δασκάλου Δημητρίου Λαμιάνη, τμήματος του καταστατικού του συλλόγου «Αρετή» της Νιγρίτας και Σύρπας, δημιούργημα της πνευματικής ένωσης των δύο κοινοτήτων στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας⁴.

1. Στέφανος Παπαδόπουλος, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του Ελληνισμού της Μακεδονίας κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 11, 13.

2. Αθανάσιος Αγγελόπουλος, «Φιλεκπαιδευτικοί και Φιλανθρωπικοί σύλλογοι εν Μακεδονία κατά τα τελευταία έτη της Τουρκοκρατίας», *Μακεδονικά* 11 (1971) 347, 348.

3. Αωνύμου, «Σωματεία και συντεχνίες εν τω νομῷ Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικό Ημερολόγιο Πατριαρχεδονικού Συλλόγου Αθηνών*, 1909, σσ. 314-317.

4. Γεώργιος Καφταντζής, «Το Σωματείο «Η Αρετή» στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγρίτα 1995*, σσ. 151, 152

Στην ιστορία όμως της Νιγρίτας η «Αρετή» δεν ήταν το μοναδικό σωματείο. Σε έγγραφο από το αρχείο της οικογένειας Σαμαρά, το οποίο ευγενώς έθεσε στη διάθεσή μου η κάτοχός του κυρία Βάσω Κανιούρα, υπάρχουν δύο έντυπες αποδείξεις με την σφραγίδα του αγνώστου συλλόγου της Νιγρίτας «Ο Ευαγγελισμός». Καμία αναφορά δεν υπήρχε ως σήμερα για την ύπαρξη του παραπάνω συλλόγου, του οποίου το καταστατικό καθώς και ο σκοπός της ίδρυσής του μας είναι τελείως άγνωστα.

Οι σφραγίδες είναι στρωγγυλού σχήματος φέροντος περίξ με κεφαλαία γράμματα την επιγραφή «ΦΙΛΟΜΟΥΣΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ» και στη μέση την εικόνα του Ευαγγελισμού. Στο κάτω μέρος της εικόνας, σε συνέχεια της επιγραφής, υπάρχει η χρονολόγηση και ο τόπος ίδρυσης της αδελφότητας «ΕΝ ΝΙΓΡΙΤΗ 1902», επίσης με κεφαλαία γράμματα ανάμεσα σε δύο αστεράκια.

Από τον επίσημο τίτλο της αδελφότητας αντιλαμβάνεται κανείς ότι πρόκειται περί σωματείου με εκπαιδευτικό χαρακτήρα και στόχο την πνευματική και πολιτιστική αναβάθμιση της πόλης.

Δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια ποιο από τα δύο σωματεία η «Αρετή» ή ο «Ευαγγελισμός» προηγήθηκε χρονικά στην ίδρυσή του, γιατί δυστυχώς το αρχείο Δαμάνη δεν μας διασώζει το ακριβές έτος ίδρυσης της «ΑΡΕΤΗΣ», της οποίας η σφραγίδα «ΜΟΥΣΙΚΟΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΑΡΕΤΗ, ΝΙΓΡΙΤΗ - ΣΥΡΠΙΑ» είναι χωρίς χρονολογία⁵. Εν τούτοις, όμως, η σφραγίδα του συλλόγου «ΑΡΕΤΗ» είναι αρκετή για να μας αποδείξει ότι ο σύλλογος αυτός έπεται χρονικά της αδελφότητας του Ευαγγελισμού, γιατί όπως δηλώνεται στη σφραγίδα του είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας των δύο γειτονικών κοινοτήτων της Νιγρίτας και της Σύρπας. Όταν δηλαδή, όπως κατέγραψε ο Δαμάνης «ο μέχρις άλλοτε πετροπόλεμος έπαυσε, τα δε άγρια εκείνα και αδιάλλακτα μίσση κατηνάρησαν και ... πνεύμα αδελφότητος ήρξατο να διαπνέει μεταξύ των νεωτέρων γενεών ...»⁶. Το πνεύμα αυτό της συνεργασίας, κυρίως μετά το σύνταγμα των Νεοτούρκων το 1908, έδωσε ελπίδες και ώθηση για πρόοδο και ανάπτυξη στον υπόδουλο Ελληνισμό. Στην περίπτωση της Νιγρίτας και της Σύρπας, πέρα από την ίδρυση του συλλόγου «Αρετή» που επέβαλε σύμφωνα με το δ' άρθρο του καταστατικού της την αδελφοποίηση, αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια των μελών του⁷, η συνεργασία και ενότητα των δύο ως τότε αντιμαχομένων κοινοτήτων εκδηλώθηκε με την ενσωμάτωση των σχολείων και την έκδοση στον οικονομικό χώρο κοινού νομίσματος —είχε προηγηθεί της Νιγρίτας— με τα δηλωτικά Ν.Σ., δηλαδή Νιγρίτα, Σύρπα⁸.

Ο «Ευαγγελισμός» λοιπόν προηγήθηκε ως σωματείο της «Αρετής», γιατί είναι δημιουργημα μόνο της κοινότητας Νιγρίτας, χωρίς τη συμμετοχή και συνεργασία της Σύρπας, με την οποία ακόμη (1902) βρισκόταν σε διαμάχη.

Η αδελφότητα «Ο Ευαγγελισμός» είχε, όπως φαίνεται και από την επωνυμία του, ως επέτειο εορτής τη γιορτή του Ευαγγελισμού, στις 25 Μαρτίου. Η επιλογή της επωνυμίας αυτής δεν μπορεί να εξηγηθεί διαφορετικά —γιατί στη Νιγρίτα δεν υπήρχε ποτέ νάος του Ευαγγελισμού— παρά μόνο κάτω υπό την επίδραση ομολόγων σωμα-

5. Γεώργιος Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 153.

6. Δημήτριος Δαμάνης, «Νιγρίτα-Σύρπα», *Μακεδονικό Ημερολόγιο*, 1911, σ. 123.

7. Γεώργιος Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 152 (άρθρο δ').

8. Hans Wilski, *Countermarks on Ottoman coins*, Gütersloh-Germany 1995, σ. 132 και Νικόλαος Ρουδομέτωφ, «Νομίσματα τοπικής κυκλοφορίας ή υποκατάστατα νομισμάτων», *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγρίτα 1995*, σ. 198. Ο Ρουδομέτωφ το μεταφράζει σαν «Νιγρίτα-Σύρπα», ενώ ο Wilski αναφέρει ότι τα Ν και Σ είναι τα αρχικά Νιγρίτας και Σύρπας, οπότε μπορεί να μεταφραστεί «Νιγρίτα-Σύρπα» που είναι και η πιθανότερη εξήγησή.

τείων, όπως αυτό της Καμενίκης Σερρών, με την ίδια επωνυμία «Ο Ευαγγελισμός»⁹. Κυρίως όμως η επιλογή της ονομασίας αυτής «Ο Ευαγγελισμός», που δεν είναι τυχαία, δόθηκε για να αποτελέσει ενθύμηση της εθνικής παλιγγενεσίας στον ελληνισμό της Νιγηρίας, αλλά, επίσης, και γιατί η γιορτή του Ευαγγελισμού είχε σχέση με τον εκπαιδευτικό και φιλόμουσο χαρακτήρα της αδελφότητας.

Οι δύο αποδείξεις του αρχείου Σαμαρά εκδόθηκαν στη Νιγηρία στις 12 Φεβρουαρίου και στις 24 Ιουλίου του 1903 αντίστοιχα, και αποτελούν αποδείξεις εξόφλησης των ετών 1902 και 1903 για το δικαίωμα της Αρχιερατικής επιχορηγήσεως, η οποία για τα έτη αυτά ανερχόταν σε δώδεκα γρόσια. Η είσπραξη του δικαιώματος της αρχιερατικής χορηγίας γινόταν κατ' εντολή και στο όνομα του τότε Μητροπολίτου Σερρών Γρηγορίου (Ζερβουδάκη), ο οποίος τιμητικά θα κατείχε και τη θέση του επίτιμου προέδρου της αδελφότητας.

Τις αποδείξεις υπογράφει και σφραγίζει ο ταμίας της αδελφότητας, που κατά το 1903 ήταν ο Ιωάννης Σπυρίδης, πιθανότατα ο πρώτος ταμίας του σωματείου.

Οι ομοιότητες της σφραγίδας της αδελφότητας «Ο Ευαγγελισμός» της Νιγηρίας με αυτήν του συνωνύμου σωματείου της Καμενίκης Σερρών¹⁰, που προηγήθηκε χρονικά —ίδιος τύπος γραμμάτων και ίδια εικόνα του Ευαγγελισμού στη μέση— οδηγεί στο συμπέρασμα της άμεσης επίδρασης της πρώτης από τον δεύτερο και πιθανότατα μεγάλες ομοιότητες στο καταστατικό τους¹¹.

Η ίδρυση του σωματείου «Ο Ευαγγελισμός» στη Νιγηρία το 1902 και της «Αρετής» λίγα χρόνια αργότερα, όπως επίσης και το «Αδελφάτο Ιωάννης ο Προδρόμος» στο Αηδονοχώρι και το Χουμνικό το 1909¹² μας αποδεικνύουν την ενεργητικότητα του ελληνισμού της Νιγηρίας και της Βισαλτίας γενικότερα στην προσπάθειά του για ανάπτυξη, πρόοδο και εθνική δικαίωση με την αφύπνιση και δραστηριότητα του πληθυσμού της περιοχής.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΑΚΑΣ

9. Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σσ. 348, 349.

10. Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ. 373.

11. Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σσ. 367-374.

12. Ιωάννης Παλασσιμικών, «Ο Βασίλειος Καραπέπερας και το αδελφάτο «Ιωάννης ο Προδρόμος», *Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγηρία 1995*, σ. 182.

Κατά διαταγήν τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Ἀγίου Σεργίου κ. κ. ΓΡΗ-
 ΓΟΡΙΟΥ ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Γερούση Σαμαρά... τοῦ
 δικαίωμα Ἀρχιερατικῆς ἐπιχορηγήσεως Γρ. δάδακα (ἀρ. 12) πρὸς ἐξέλησιν
 τοῦ ἔτους 1903 καὶ εἰς ἐνδειξίν.

Ἐν Νιγρίτῃ τῇ 24 Ἰουλίου 1903

Ο ΤΑΜΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΤΟΣ

Κατά διαταγήν τῆς Α. Π. τοῦ Μητροπολίτου Ἀγίου Σεργίου κ. κ. ΓΡΗ-
 ΓΟΡΙΟΥ ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Γερούση Σαμαρά... τοῦ
 δικαίωμα Ἀρχιερατικῆς ἐπιχορηγήσεως Γρ. δάδακα (ἀρ. 12) πρὸς ἐξέλησιν
 τοῦ ἔτους 1902 καὶ εἰς ἐνδειξίν.

Ἐν Νιγρίτῃ τῇ 12 Φεβρουαρίου 1903

Ο ΤΑΜΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΤΟΣ

Γ. Σαμαρά

Οι δύο έντυπες αποδείξεις του σωματείου «Ο Εναγγελισμός» της Νιγρίτας από το
 αρχείο Γ. Σαμαρά.